

Dženana Tuzlak, MA
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine /
National and University Library of Bosnia and Herzegovina
dzenanat@nub.ba

UDK 027.54(497.6)

Stručni članak

SEDAMDESET GODINA MUZIČKE ZBIRKE NACIONALNE I UNIVERZITETSKE BIBLIOTEKE BOSNE I HERCEGOVINE

SEVENTY YEARS OF THE MUSIC COLLECTION OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Lakše je razumjeti jedan narod slušajući njegovu muziku nego učeći njegov jezik
(George Santayana)

*It is easier to understand a nation by listening to its music rather than by learning its
language*
(George Santayana)

Sažetak

U radu je predstavljena Muzička zbirka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine osnovana 1951. godine u okviru Odjeljenja za rijetke knjige i rukopise. Tokom 70 godina fond Zbirke sistematski je popunjavan obaveznim primjerkom na području cijele Jugoslavije do 1992. godine, kupovinom, poklonima i razmjenom. Tako je nastala bosanskohercegovačka nacionalna zbirka koja je doprinosila očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta. U 1980. godini posjedovala je 9.500 bibliografskih jedinica.

Nažalost, Zbirka je uništena 25. augusta 1992. godine, u granatiranju Vijećnice, u kojoj se nalazila Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine. Njena obnova još uvijek traje. Danas fond Zbirke sadrži približno 5.000 bibliografskih jedinica i organizovan je u tri zasebne cjeline: Muzikološku knjižnu zbirku, Notnu zbirku i Zvučnu zbirku.

Veći dio fonda – 3.304. bibliografske jedinice – obrađen je u sistemu COBISS.BH (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi Bosne i Hercegovine), u skladu sa međunarodnim bibliografskim standardima i formatom COMARC/B (Komunikacioni format za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija). Svi bibliografski zapisi mogu se pretraživati u elektronskom katalogu Biblioteke po više parametara. Zbirka ima neprocjenjivu dokumentarnu vrijednost, posebno za našu bh. nacionalnu muzičku kulturu. U narednom periodu potrebno je obogatiti Zbirku novim sadržajima i kvalitetno je prezentovati bibliografskom obradom. Najbolja zaštita prikupljenih zvučnih snimaka u Zbirci, kao dio kulturnog naslijeđa Bosne i Hercegovine, jeste njena digitalizacija na nacionalnom nivou uz poštivanje zakonskih propisa o autorskom pravu i srodnim pravima.

Ključne riječi: *muzička građa, Muzička zbirka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, nacionalna zbirka Bosniaca, obavezni primjerak, Muzikološka knjižna zbirka, Notna zbirka, Zvučna zbirka*

Summary

This paper presents the Music Collection of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina, founded in 1951 within the Department of Rare Books and Manuscripts. During 70 years, the Collection's stock building was systematically with a legal deposit from the all over Yugoslavia until 1992, through purchases, gift and exchange. In that way the Bosnian-Herzegovinian national collection was founded, which contributed to the preservation of national and cultural identity. In 1980, it owned 9.500 bibliographic units.

Unfortunately, the Collection was destroyed on 25 August, 1992, in a shelling of the Vijećnica (City Hall), where was the National and University Library of Bosnia and Herzegovina. Its restoration is still being. Today, the funds of this Collection contain approximately 5.000 bibliographic units and is organized into three separate parts: the Musicological Book Collection, the Music Collection and the Sound Collection.

For the most part of the materials – 3.304 bibliographic units, was processed within the COBISS.BH system (Co-operative Online Bibliographic System and Services), according to international bibliographic standards and the COMARC/B format (Cooperative Machine-Readable Cataloging). All bibliographic records can be searched in the electronic catalog of the Library by several parameters. The Collection has invaluable documentary value, especially for our Bosnian-Herzegovinian national music culture. In the following period, it is necessary to enrich the Collection with new contents and present it with quality on high level by bibliographic processing. The best protection of these collected sound records, in Music Collection, as part of the cultural heritage of Bosnia and Herzegovina, is its digitization at the national level in compliance with the legislation about copyright and related rights.

Keywords: *music materials, Music Collection of the National and University Library of Bosnia and Herzegovina, national collection of Bosniaca, legal deposit, Musicological Book Collection, Music Collection, Sound Collection*

Uvod

Muzička građa u bibliotekama širom svijeta dio je nacionalnog kulturnog naslijeđa i ima svoju dugu historiju. Krajem 19. stoljeća dolazi do intenzivnog razvoja muzikologije, osnivanja brojnih muzikoloških instituta i muzičkih društava. To je istovremeno i period razvoja bibliotekarstva kada nastaju organizacione promjene u poslovanju narodnih biblioteka, dolazi do proširenja usluga za određene kategorije korisnika, čime i muzikalije bivaju

uvrštene u bibliotečke fondove. Prva takva narodna biblioteka u svijetu otvorena je 1833. u Peterboroughu, u saveznoj državi New Hampshire, SAD (New York Public Library for the Performing Arts).¹ Proces izgradnje muzičkih zbirki u početku su pratili određeni problemi jer su izdavači štampanih muzikalija, sa svojom bogatom izdavačkom produkcijom, biblioteke smatrali ozbiljnim konkurentima. U svojim nastojanjima da očuvaju posao koji je donosio veliku zaradu, zahtijevali su od bibliotekara da prestanu sa svojom djelatnošću, u čemu su djelimično i uspijevali. Vremenom su američke narodne biblioteke koje prikupljaju, čuvaju, obrađuju i daju na korištenje različite vrste muzikalija postale vodeće biblioteke u svijetu. Engleske biblioteke spremno su prihvatile ovu vrstu neknjižne građe i svojim korisnicima davale na korištenje vokalne i instrumentalne partiture. Ostale evropske države (naročito Njemačka, Nizozemska, Češka) razvijaju svoje biblioteke u kojima postoje samostalni odjeli za muzičku građu. Osamostaljivanju muzičkih zbirki u okviru biblioteka najviše su doprinijeli novi mediji, nositelji zvučnih i vizuelnih poruka, koji su izuzetno prilagodljivi i upotrebljivi za muzičke sadržaje.

Uporedo s tehnološkim razvojem zvučnih snimaka rasla je i svijest o potrebi njihovog prikupljanja. Zato se danas u mnogim bibliotekama nalaze različite zvučne izvedbe u analognom obliku (gramofonske ploče, audiokasete, magnetofonske vrpce i dr.), ali i sve više muzičkih sadržaja u digitalnom obliku na nekom materijalnom nositelju (CD, DVD, USB memorija), kao i onih daljinski dostupnih (muzički streaming servisi – YouTube Music, SoundCloud, TIDAL, iTunes).²

Muzička bibliotečka građa različita je ne samo po svome sadržaju već i prema formalnim obilježjima i oblicima korištenja. Konvencionalna muzička građa obuhvata knjige i časopise o muzici, muzikalije (rukopisne i štampane), koncertne programe, dokumente, fotografije, dok nekonvencionalnu građu čine auditivni i audiovizuelni nositelji muzike.³ Konvencionalna građa je najčešće u sastavu muzičkih ostavština i vrlo je važna za različita muzikološka (naučna) istraživanja.

¹ Juričić, Vedrana; Sanja Vukasović-Rogač. Razvoj glazbenih zbirki u narodnim knjižnicama. Rijeka: Naklada Benja, 1998, str. 11.

² Mihalić, Tatjana. Knjižnice i glazba: glazbena građa u kontekstu promjena formalne kataloške prakse. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 59, br. 1/2 (2016), str. 357.

³ Juričić, Vedrana; Sanja Vukasović-Rogač. Razvoj glazbenih zbirki u narodnim knjižnicama. Rijeka: Naklada Benja, 1998, str. 25.

Muzička zbirka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine (1951-1992)

Sve nacionalne biblioteke bivše Jugoslavije posjeduju veće ili manje muzičke zbirke koje razvijaju i čuvaju kao vrijedno nacionalno blago. Svaka od ovih biblioteka u svojoj muzičkoj zbirci posjeduje obavezne primjerke iz jugoslavenske produkcije koji su se dostavljali bibliotekama na osnovu tadašnjih zakonskih propisa. Prvi takav propis bila je *Uredba o dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije*, od 8. februara 1945. godine, prema kojoj je svaki štampar na području Jugoslavije bio dužan dostavljati po osam primjeraka od svake štampane ili drugim grafičkim načinom umnožene građe, i to po dva primjerka Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije i po jedan primjerak federalnim jedinicama. U raznovrsnoj bibliotečkoj građi iz oblasti muzičke umjetnosti nalaze se i pokloni pojedinaca i ostavštine znamenitih ličnosti.

Muzička zbirka Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine formirana je 1951. godine u okviru Odjeljenja za rijetke knjige i rukopise „u kojem je, tokom vremena, prikupljen priličan broj specijalnih zbirki – kartografska, grafička, muzička i muzikalije.”⁴ Usvajanjem prvog republičkog Zakona o bibliotekama Bosne i Hercegovine iz 1957. godine, Biblioteka mijenja svoju organizacionu strukturu, pa 1959. godine donosi *Statut Narodne biblioteke Bosne i Hercegovine*, u kojem ovo odjeljenje mijenja naziv u Odjeljenje za rijetke knjige, rukopise i specijalne zbirke.⁵ Danas je to Odjeljenje specijalnih zbirki koje prikuplja, obrađuje, čuva i daje na korištenje bibliotečku građu, razvrstanu u nekoliko zasebnih zbirki. To su: *Zbirka stare i rijetke knjige, Rukopisna zbirka i Arhiv, Kartografska zbirka, Grafička zbirka i Muzička zbirka*.

Odmah po osnivanju tadašnje Narodne biblioteke Bosne i Hercegovine 22. maja 1945. godine, donesena je i Uredba Narodne vlade Bosne i Hercegovine (oktobra 1945. godine) koja je definisala njenu ulogu i zadatke. Biblioteci je određen status centralne, državne, matične biblioteke koja je imala pravo na obavezni primjerak. Na toj osnovi Biblioteka je dobijala svu jugoslavensku

⁴ Bašović, Ljubinka. *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini: 1945.-1975*. Sarajevo: Svjetlost, 1977, str. 66.

⁵ Isto, str. 65. Do 1992. godine Odjeljenje specijalnih zbirki posjedovalo je vrijednu građu raspoređenu u šest zbirki: Zbirku rariteta (rukopisne knjige, rukopisi, arhivska građa), Kartografsku zbirku, Grafičku zbirku (umjetničke slike, grafike, razglednice, fotografije, plakati, katalogi umjetničkih izložbi), Muzičku zbirku i Zbirku doktorskih disertacija odbranih na univerzitetima u Jugoslaviji. Zasluge za formiranje, organizaciju i vođenje Kartografske, Grafičke i Muzičke zbirke, u periodu od 1956. do 1992. godine, pripadaju Šemsi Čaušević. Vidi i: Blago Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine / pripremili Ismet Ovčina, Muamera Smajić, Nadina Grebović, str. 6.

štamparsku produkciju prema državnoj *Uredbi*, ali i obavezne primjerke iz Bosne i Hercegovine prema *Uredbi o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Bosne i Hercegovine*, donesenu od Narodne vlade Bosne i Hercegovine 17. jula 1945. godine.

Za razliku od drugih specijalnih zbirki, o Muzičkoj zbirci postoji vrlo malo podataka. To su zapravo broježani podaci koje je moguće pratiti preko redovnih godišnjih izvještaja o radu Biblioteke. Tako je prema Izvještaju Biblioteke za 1954. godinu u fond uvršteno 297 novih muzikalija,⁶ a 1969. godine precizirano je da bibliotečki fond broji 6.785 muzikalija i 1.364 gramofonske ploče.⁷ U narednim godinama Muzička zbirka biva obogaćena novom građom, pa je u 1980. godini posjedovala 9.500 bibliografskih jedinica.⁸

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine iz 1986. godine – prema kojem je svaka štamparija na području Bosne i Hercegovine bila dužna da besplatno i o svom trošku, od svake štampane stvari dostavi trinaest primjeraka Biblioteci i jedan primjerak Jugoslavenskom bibliografskom institutu u Beogradu – u svojim podzakonskim aktima precizirao je da sistem obaveznog primjerka uz štampanu građu obuhvata i „gramofonske ploče, snimljene magnetofonske i video-kasete”.⁹ Dostavljanjem obaveznog primjerka neknižne građe iz cijele Jugoslavije do 1992. godine u fond Muzičke zbirke stvarana je bosanskohercegovačka nacionalna zbirka koja je doprinosila očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta.

Početak agresije na Bosnu i Hercegovinu, u noći između 25. i 26. augusta 1992. godine Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, smještena u Vijećnici, bila je meta artiljerije Vojske Republike Srpske i bivše Jugoslavenske narodne armije, pogođena je zapaljivim projektilima, spaljena i skoro razrušena. U plamenu je tada nestalo više od 90% bibliotečkog fonda i raznih dokumenata koji su svjedočili o bosanskohercegovačkoj historiji i državnosti. Nestalo je mnogo toga što je Biblioteka više od pola stoljeća sakupljala i davala na korištenje generacijama korisnika. Vijećnica je ponovo postala simbol, ovoga puta simbol nove dimenzije rata u Bosni i Hercegovini

⁶ Krecó, Vojo. Deset godina rada Narodne biblioteke NR BiH u Sarajevu. // Bilten Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine i Narodne biblioteke NR BiH God. 1 (1955), br. 4/5, str. 12.

⁷ Bašović, Ljubinka. Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini: 1945.-1975. Sarajevo: Svjetlost, 1977, str. 81.

⁸ Ivković, Dragiša. Trideset i pet godina Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. // Bibliotekarstvo God. 27 (1980), str. 46.

⁹ Vidi: Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine. // Službeni list BiH Br. 26 (1986).

– simbol urbicida. Uništen je veliki dio fonda Odjeljenja specijalnih zbirki, od postojećih 200.000 bibliotečkih jedinica (bez doktorskih disertacija) sačuvano je samo 19.700 jedinica. Tada je potpuno uništena i Muzička zbirka.¹⁰

Prema podacima navedenim na veb-stranici Narodne biblioteke Srbije, koja je u okviru projekta *Digitalizacija gramofonskih ploča na 78 obrtaja* izradila i prezentaciju bosanskih autora i izvođača iz svog fonda pod naslovom *Bulbul pjeva – zvuci bosanske duše sa starog gramofona*, te noći je „nestala i jedna od najvećih kolekcija gramofonskih ploča bivše Jugoslavije”.¹¹

Obnova Muzičke zbirke Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine (1995-2021)

U poslijeratnim godinama proces obnove ove zbirke tekao je uz različite poteškoće – drugi prioritetni bibliotečki poslovi, nedostatak materijalnih sredstava, nedovoljan broj stručnih bibliotekara, neadekvatan i neuslovan smještaj građe. Izdvajanjem određenih publikacija iz redovnog fonda, nabavkom putem obaveznog primjerka, poklonima i razmjenom, formiran je fond sa približno 5.000 bibliografskih jedinica.¹²

Sistem obaveznog primjerka omogućava stvaranje nacionalne zbirke *Bosniaca*, izradu provjerenog nacionalnog bibliografskog zapisa, čuvanje i lakši pristup kulturnom i intelektualnom naslijeđu Bosne i Hercegovine.¹³ U praksi, situacija sa pristizanjem obaveznog primjerka odavno nije na zadovoljavajućem nivou. Pojedini izdavači svjesno izbjegavaju ovu zakonsku obavezu. Tek naknadnim reklamiranjem i opomenama obavezni primjerci

¹⁰ Blago Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine / pripremili Ismet Ovčina, Muamera Smajić, Nadina Grebović, str. 8.

¹¹ Digitalizacija gramofonskih ploča na 78 obrtaja.

Dostupno na: <https://www.nb.rs/collections/index.php?id=3632> (15. 9. 2021.). Prezentacija sadrži i podatke o najranijim snimcima gramofonskih ploča u Bosni i Hercegovini početkom 20. stoljeća, opis kolekcije bosanskohercegovačkih ploča, skenirane dijelove kataloga izdavačkih kuća, etikete ploča i pjesme u izvođenju bosanskih pjevača uz metapodatke o svakoj pjesmi. Autori prezentacije su Vesna Aleksandrović i Ivan Pešić.

¹² Ukupan broj bibliografskih jedinica Muzičke zbirke može biti preciziran kada cjelokupna građa bude obrađena u elektronskom katalogu Biblioteke, u okviru sistema COBISS.BH i dostupna svim korisnicima za pretraživanje. Još uvijek traje presigniranje jedinica iz redovnog fonda i katalogizacija postojeće građe.

¹³ Od deset obaveznih primjeraka publikacija Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH zadržava tri primjerka, a ostale primjerke prosjeđuje bibliotekama u Bosni i Hercegovini. Vidi: Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. // Službeni list Republike Bosne i Hercegovine Br. 37 (1995). Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislatura/fbih/36.pdf> (25. 12. 2021).

dolaze u Biblioteku sa zakašnjenjem. Izdavaštvo je temelj intelektualnog i naučnog razvoja države i društva, pa bi bh. izdavači trebali imati razvijeniji osjećaj za kulturnu baštinu i širi društveni značaj obaveznog primjerka.

Pored građe koja pripada nacionalnoj zbirci *Bosniaca*,¹⁴ a čija je nabavka, bibliografska obrada, trajno čuvanje i dostupnost obavezujuća za Biblioteku, u fondu se nalazi i raznovrsna muzička građa objavljena u Jugoslaviji, Evropi i drugim svjetskim gradovima, koja čini „bazu podataka” za istraživanja iz oblasti muzikologije, etnomuzikologije, muzičke teorije, muzičke pedagogije, historije muzike i sl.¹⁵ Cjelokupan fond Zbirke organizovan je u tri zasebne cjeline:

- Muzikološka knjižna zbirka (enciklopedije, leksikoni, katalogi, magistarski radovi, doktorske disertacije, ostale monografije, monografske serije, separati, časopisi, članci)
- Notna zbirka (štampane muzikalije)
- Zvučna zbirka (različite vrste nosača zvuka)

Muzikološku knjižnu zbirku, koja je najobimnija, čine tematski različiti izvori za proučavanje muzike – historijski pregledi razvoja muzike, publikacije o muzičkim stilovima, muzičkim žanrovima, duhovnoj muzici, publikacije posvećene određenom kompozitoru, muzičaru, izvođaču ili muzičkim institucijama, muzički udžbenici i dr. U priručnu literaturu ubrajaju se tri toma jugoslavenske *Muzičke enciklopedije* (Zagreb, 1971-1977), šest tomova *Encyclopédie de la musique et dictionnaire du conservatoire* (Pariz, 1925-1931), *Der Brockhaus Musik: Komponisten, Interpreten, Sachbegriffe* (Mannheim, 2001), *Muzika: ilustrovana enciklopedija muzičkih instrumenata i velikih kompozitora* (Zemun, 2006), *Muzička umetnost* (Beograd, 1972), *Leksikon jugoslavenske muzike* (Zagreb, 1984) i dr.

Za istraživanje znamenitih ličnosti sa područja bivše Jugoslavije i Bosne i Hercegovine vrijedne informacije daje katalog *Kompozitori i muzički pisci Jugoslavije: članovi Saveza kompozitora Jugoslavije: 1945-1967*, koji je sastavila Milena Milosavljević-Pešić (Beograd, 1968), knjiga *Susreti sa suvremenim kompozitorima Jugoslavije*, autorice Trude Reich (Zagreb, 1972), te *Likovi savremenih bosanskohercegovačkih kompozitora*, Zije Kučukalića

¹⁴ Zbirku *Bosniaca* čine publikacije izdate i štampane u Bosni i Hercegovini, publikacije autora rođenih u Bosni i Hercegovini, publikacije autora koji su određeni period radili i djelovali u Bosni i Hercegovini, te publikacije izdate diljem svijeta koje su sadržajno vezane za Bosnu i Hercegovinu.

¹⁵ U prostoru Muzičke zbirke organizovana je i priručna čitaonica za studente, istraživače i ljubitelje muzike.

(Sarajevo, 1961). Zbornici radova posvećeni određenim ličnostima, zbornici radova s međunarodnih naučnih skupova koji obuhvataju šire tematske oblasti ili pak zbornici napjeva i antologije donose priloge muzičara različitih profila (muzikologa, kompozitora, muzičkih teoretičara, izvođača). Takvi su zbornici radova s *Međunarodnog simpozija „Muzika u društvu”*, zbornici radova s *Naučnog skupa Dani Vlade S. Miloševića*, dvije knjige *Zbornika napjeva narodnih pjesama Bosne i Hercegovine*, koje je zabilježio i za štampu pripremio Cvjetko Rihtman (Sarajevo, 1974. i 1986), zbornici radova s *Kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, *Zbornik radova u čast akademika Cvjetka Rihtmana* (Sarajevo, 1986), *Muzika i muzičari u NOB* (Beograd, 1982), *Žene – nositeljice narodne muzičke prakse Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, 2015), *Muzički portreti: izvori i sjećanja*, Ivana Čavlovića (Sarajevo, 2017), *Antologija klavirske muzike u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo, 2013).

U Zbirci je pohranjeno više od 50 naslova monografskih izdanja Muzikološkog društva Federacije Bosne i Hercegovine i/ili Muzičke akademije Univerziteta u Sarajevu. Dio Zbirke su i udžbenici iz muzičke teorije i pedagogije koji su obavezna literatura na muzičkim akademijama i umjetničkim fakultetima kao što su: *Liber atonalis: udžbenik za muzičke akademije*, Vinka Krajtmajera (Sarajevo, 2002), *Uvod u muzikologiju i metodologija naučnoistraživačkog rada*, Ivana Čavlovića (Sarajevo, 2004), *Uvod u muzičku tehnologiju*, Igora Karače (Sarajevo, 2013), *Harmonija u praksi*, Refika Hodžića (Sarajevo, 2016), *Zgodovinski razvoj klavirske glasbe: skripta*, Pavela Šivica (Ljubljana, 1960), *Uvod u etnomuzikologiju : etnomuzikološka čitanka Bosne i Hercegovine za studente Muzičke teorije i pedagogije*, autorice Tamare Karače Beljak (Sarajevo, 2019).

Korisnici mogu koristiti i fondove muzičkih časopisa i muzikoloških zbornika (*Zvuk: jugoslovenski muzički časopis*, *Muzika: časopis za muzičku kulturu*, *Arti musices: muzikološki zbornik*, *Muzika u društvu: zbornik radova*, *Muzikologija: časopis Muzikološkog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti*, *Muzikološki zbornik* (Ljubljana) i dr.).¹⁶

¹⁶ Biblioteka posjeduje fond časopisa *Zvuk* 1966–1989, časopisa *Muzika* od 1997–2021. (online izdanje dostupno na veb-adresi: <http://www.muzikolosko-drustvo.ba/publikacije/muzika/archive/>), godišta hrvatskog muzikološkog zbornika *Arti musices* za 1969. i 1978. godinu (online izdanje dostupno na veb-adresi: <https://hrcak.srce.hr/arti-musices>), zbornika *Muzika u društvu* 2014–2016, časopisa *Muzikologija* 2003–2009, *Muzikološkog zbornika* iz Ljubljane 2001–2011. (online izdanje na veb-adresi: <https://revije.ff.uni-lj.si/MuzikoloskiZbornik/issue/archive>) (26. 11. 2021).

Pojedini separati, spomenice i druge publikacije spadaju u stare i rijetke knjige. To su: separat iz Glasnika Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine *Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine: (sa 1 arkom nota)*, koje je sakupio Ludvik Kuba (Sarajevo, 1902), *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*, Franje Ksavera Kuhača (Zagreb, 1904), rukopis *Spomen knjiga Cecilijanskoga zbora osnovanog 25. listopada 1925. pod zaštitom Kraljice svibnja u Travniku: osnovan uz odobrenje Nadbiskupskog ordinarijata Vrhbosanskog u Sarajevu* (Sarajevo, 1925), *Pravila Hrvatskog pjevačkog društva „Trebević” u Sarajevu* (Sarajevo, štamparija „Thier i Vogler”, 1904), *Elementarna teorija muzike i pjevanja*, autora Zlatka Špoljarića (Zagreb, 1925), *Kratka povijest glazbe*, koju je po Bernardu Kotheu i Franji Ksaveru Kuhaču priredio Stjepan Hadrović (Zagreb, 1911).

Notna zbirka obuhvata štampane muzikalije sa djelima klasične i popularne muzike.¹⁷ To su različita notna izdanja, od potpunih partitura, sažetih partitura, vokalnih partitura, klavirskih izvadaka i dionica, pjesmarica duhovne i svjetovne muzike, pa sve do izdanja namijenjenih nastavi i školama za učenje pojedinih instrumenata. Najveći broj njih pripadaju zbirci *Bosniaca – Marševi za duvački orkestar: garnitura 25 štimova. 1, Pozdrav rudarima Breze – marš. 2, Drugarski – marš*, kompozitora Avde Smailovića (Sarajevo, 1950), *Bosanske narodne pjesme 4*, Vlade Miloševića (Banja Luka, 1964), *Kameni spavač: partitura za gudački kvartet i recitatora*, Vlade Miloševića (Banja Luka, 1974), *Rodoljubive i revolucionarne pesme naroda Jugoslavije*, muzičkog redaktora i aranžera Budimira Gajića (Gornji Milanovac, [s. a.], *Vedre note za mlade gitariste. Kompozicije za dvije, tri i četiri gitare*, Sretena Belančića (Sarajevo, 2013), *Zbirka stiliziranih dječijih i bosanskih narodnih pjesama: za dječije, omladinske i ženske horove*, Refika Hodžića (Tuzla, 2018) i dr., dok ostali dio fonda čine djela jugoslavenskog i svjetskog muzičkog stvaralaštva – *Izbor sonatina za klavir. Sv. 1*, u redakciji Ćirila Ličara, (Beograd, 1949), *Taras Bulba: rapsodia per orchestra (1915-1918): partitura: il complesso critico*, Leoša Janačeka (Praha, 1989), *Čudesni svijet harmonike. 2*, Vjere Odak-Jembrih, (Zagreb, 1995) i dr.

¹⁷ Muzikalije su knjige ili sveske sa odštampanim ili napisanim muzičkim djelima. Štampane muzikalije obuhvataju publikacije u čitljivom obliku, umnožene štamparskim postupcima, fotokopiranjem ili drugim posebnim načinima. Vidi: Juričić, Vedrana; Sanja Vukasović-Rogač. Glazbene zbirke u narodnim knjižnicama. Rijeka: Naklada Benja, 1998, str. 20. U Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH djeluje Centar za ISMN BiH koji je zadužen za vođenje evidencije o bosanskohercegovačkim izdavačima i dodjelu ISMN broja – međunarodnog standardnog broja štampanih muzičkih publikacija (International Standard Music Number). Vidi: <https://www.nub.ba/usluge-za-izdavace/centar-za-ismn-bih> (26. 11. 2021).

Kao rijetka djela čuvaju se četiri sveske iz zbirke *Južno-slovenske narodne popievke*, koje je većim dijelom sakupio, glasovirsku pratnju udesio, te izvorni tekst pridodao Franjo Ksaver Kuhač¹⁸ (Zagreb, 1878-1881), *Belokrajinske: za moški zbor*, Matije Tomca (Ljubljana, 1934), *Crkvena pjesmarica Hosanna*, Stjepana Hadrovića (Zagreb, 1911), *Serenade: (Eine kleine Nachtmusik): G dur, G major, Sol majeur, Köchel 525*, Wolfganga Amadeusa Mozarta (Wien, 1935).

U fondu Zvučne zbirke zastupljena je građa na raznovrsnim audiovizuelnim medijima – kompakt-diskovi (CD-ovi), DVD-ovi, zvučne kasete, videokasete, gramofonske ploče (S – single i LP – long-playing), nabavljene putem obaveznog primjerka, a najviše poklonima pojedinaca i institucija, kao što je zvučni snimak na kompakt-disku *Narodni orkestar Radničkog kulturno-umjetničkog društva „Proleter”* (Sarajevo, 2013), videosnimak pjesme na DVD-u *Srebrenička*, u izvođenju Šabana Burhana (Sarajevo, 2011), zvučni snimak pjesme *Stara staza*, koju izvode Zaim i Nedžad Imamović (Sarajevo, 1983), zvučni snimak na gramofonskoj ploči *Nezaboravne melodije*, koje izvodi Orkestar Joéa Roberta ... [et al.] (Zagreb, 1971), zvučni snimak na gramofonskoj ploči *Tripelkonzert za violinu, violončelo i klavir u C-duru, Op. 56*, Ludwiga van Beethovena (Zagreb, 1971).

U 2020. godini Muzička akademija u Sarajevu poklonila je Biblioteci svoju izuzetno vrijednu kolekciju gramofonskih ploča (i štampanih muzikalija). To su gramofonske ploče različitih muzičkih žanrova – džeza, zabavne, rok, bluz, narodne i klasične muzike, na 33 obrtaja (33 1/2 RPM), snimljene u tri najveće diskografske kuće na području Jugoslavije – Jugotonu, današnji Croatia Records)¹⁹, Produkciji gramofonskih ploča Radio-televizije Beograd (PGP

¹⁸ Franjo Ksaver Kuhač (1834-1911) bio je prvi hrvatski muzikolog, etnomuzikolog i muzički historiograf. Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34445> (27. 11. 2021).

¹⁹ Tvornica ploča Jugoton iz Zagreba osnovana je 1947. godine i u prvoj godini svoga rada izdala je 33.000 gramofonskih ploča. U 1958. godini izdaje preko 500.000 gramofonskih ploča, kada nastaje i prva ploča sa stereo zvukom. Jugoton. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Jugoton>

RTB-u)²⁰ i sarajevskom Diskotonu²¹, od sedamdesetih godina 20. stoljeća do 1992. godine.²²

Veći dio fonda koji broji Muzička zbirka obrađen je u sistemu COBISS.BH (Kooperativni online bibliografski sistem i servisi Bosne i Hercegovine) u skladu sa Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom neknjižne građe ISBD(NBM), Međunarodnim standardnim bibliografskim opisom štampanih muzikalija ISBD(PM) i Komunikacionim formatom za mašinski čitljivo katalogiziranje i razmjenu bibliografskih informacija – COMARC/B.²³

Do sada su u sistemu COBISS.BH ukupno kreirana 3.304 bibliografska zapisa Muzičke zbirke, od toga 2.236 bibliografskih zapisa iz Muzikološke knjižne zbirke, 124 zapisa iz Notne zbirke (124 štampane muzikalije) i 944 zapisa Zvučne zbirke (40 audiokaseta, 12 muzičkih kompakt-diskova (CD-ova), 2 muzička DVD-a i 890 gramofonskih ploča).²⁴

U okviru Muzikološke knjižne zbirke nalaze se i 64 priloga iz muzičkih časopisa i zbornika. Svi podaci o građi pretraživi su u bazi podataka COBISS+²⁵ po više parametara: autoru, naslovu, mjestu izdanja, izdavaču,

²⁰ PGP RTB je bila produkcijaska kuća za mnoge pjevače i muzičke grupe iz Bosne i Hercegovine – Silvane Armenulić, Safeta Isovića, Nedžada Salkovića, Zdravka Čolića, Indexa i dr.

²¹ Diskoton je bila prva diskografska kuća iz Sarajeva, osnovana 1973. godine, koju su inicirala poznata muzička imena okupljena oko Radio-Sarajeva. Firma je uspješno poslovala sve do 1992. godine, kada je usljed granatiranja uništena zgrada u kojoj je bilo njeno sjedište, zajedno sa studiom i fonotekom. Diskoton je objavio brojne ploče poznatih bh. pjevača i grupa – Zdravka Čolića, grupe Merlin, Kemala Montena, Seida Memića Vajte, Ambasadora, Bijelog dugmeta, Divljih jagoda, Zabranjenog pušenja i dr. Čuvena sarajevska pop-rok škola, koja je trajala preko trideset godina (od šezdesetih do devedesetih godina 20. stoljeća), iznjedrila je tri generacije pop-rok muzičara koji su osamdesetih godina prošlog stoljeća činili vrh jugoslavenske pop-rok scene. U antologijama muzike ostala je zabilježena kao fenomen i podsjećanje na vrijeme u kojem su njeni „zlatni predstavnici” svojim pjesmama doprinosili razvoju cjelokupne bosanskohercegovačke muzičke kulture.

²² U toku je bibliografska obrada ovih gramofonskih ploča u sistemu COBISS.BH. Katalogizator koji kreira i rediguje bibliografske zapise u sistemu uzajamne katalogizacije COBISS treba da ima uspješno završene tečajeve prema programu obrazovanja, nakon čega stiče odgovarajuće privilegije za rad u sistemu, za različite vrste bibliotečke građe. U Muzičkoj zbirci na stručnoj obradi građe radi jedan bibliotekar.

²³ Stručna obrada bibliotečke građe iz oblasti muzičke umjetnosti zahtijeva primjenu različitih međunarodnih bibliografskih standarda, u zavisnosti od vrste dokumenta, odnosno medija koji se obrađuje.

²⁴ Podaci na dan 2. 12. 2021. godine

²⁵ COBISS+ omogućava tri vrste pretraživanja za različite profile korisnika: osnovno pretraživanje, izborno pretraživanje i komandno pretraživanje (pomoću prefiksa i sufiksa za pretraživanje, nekada uz logičke operatore, npr. AU=Kučkalić, Zija and PY=1965:2015 (pretraživanje svih publikacija autora Zije Kučkalića izdate u periodu od 1965. do 2015.

godini izdavanja, ključnoj riječi, vrsti građe, vrsti sadržaja, jeziku, statusu građe (pozajmljeno, slobodan pristup, ograničen pristup, samo u čitaonici) i drugim parametrima.

Proces obnove Zbirke još uvijek traje, a intenziviran je posljednjih godina. U cilju njenog daljnjeg razvoja, zbog odgovornosti Biblioteke i specifičnih zahtjeva korisnika, neophodno je nastaviti sa stručnom obradom postojeće građe, istraživati i nabavljati muzičku građu, posebno građu koja je dio bh. kulturnog naslijeđa. To podrazumijeva i obnovu nekada bogate kolekcije gramofonskih ploča koju je Zbirka posjedovala.²⁶

Nacionalnoj zbirci *Bosniaca* pripadaju i patriotske pjesme iz Bosne i Hercegovine, nastale u ratnom periodu od 1992. do 1995. godine, kao i pjesme koje su sadržajno vezane za taj period. U narednom periodu slijedi istraživanje

godine) ili po vrsti građe RS=c (pretraživanje svih štampanih muzikalija). COBISS.

Dostupno na: <https://bh.cobiss.net/>

²⁶ Potrebno je tragati za gramofonskim pločama koje čuvaju ljepotu bosanske pjesme sevdalinke – jedinstvenog muzičkog izraza u Bosni i Hercegovini skoro čitav jedan vijek. Prvi audiosnimci sevdalinki nastaju 1907. godine kada Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu izdaje dozvolu za snimanje zvuka u trajanju od šest sedmica profesionalnom snimatelju Franzu Hampeu iz Berlina. Vidi: Imamović. Damir. Sevdah: muzičko putovanje kroz tri stoljeća, 2016, str. 69-70. Vidi i: Pennanen, Risto Pekka. Immoralized on wax : professional folk musicians and their Gramophone Recordings made in Sarajevo, 1907 and 1908. // Europe and its other : notes on the Balkans / edited by Božidar Jezernik, Rajko Muršič, Alenka Bartulović. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2007.

Nakon Drugog svjetskog rata, 1945. godine, najbolji pjevači sevdaha snimaju gramofonske ploče koje će ih zajedno sa radijskim programom učiniti poznatima i van granica države. Presudnu ulogu u razvoju sevdalinke imala je prva radiostanica u Bosni i Hercegovini – Radio-Sarajevo (osnovana 10. aprila 1945. godine). Muzički program Radio-Sarajeva u prvim godinama rada zasnivao se na izvedbama uživo i rijetkim pločama. U prvim emisijama uživo nastupao je duet na harmonici – Ismet Alajbegović Šerbo i Zaim Imamović, a kasnije i pjevačica Nada Mamula. Zaim Imamović nastavlja karijeru kao solista, postaje prva velika pjevačka zvijezda Radija, komponuje i piše pjesme po uzoru na izvorne sevdalinke, a Ismet Alajbegović Šerbo postaje vođa orkestra, aranžer, tekstopisac i kompozitor. Nakon položenih audicija sredinom pedesetih godina 20. stoljeća dolazi druga generacija radijskih pjevača. To su Himzo Polovina, Safet Isović, Zehra Deović, Beba Selimović, Zora Dubljević, a kasnije i Zekerijah Đezić, Emina Zečaj, Nedžad Salković i dr. koji su proširili repertoar sevdalinki i postavili visoke interpretatorske standarde. Bio je to jedan od najkreativnijih perioda kulturne historije Bosne i Hercegovine koji će ostati upamćen i po izvođačima sevdalinki. Prema njemačkom slavisti Gerhardu Gesemannu, sevdalinka je „najljepše i najnježnije djelo tradicije narodne glazbe i lirске poezije”. Vidi: Durić, Rašid. Tradicionalna bosanska pjesma sevdalinka kao estetski, glazbeni i filološki fenomen. // Duh Bosne Sv. 13 (januar 2018), br. 1. Dostupno na: <http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-13-no-1-2018-january/the-traditional-bosnian-song-sevdalinka-as-an-aesthetical-musical-and-philological-phenomenon/> (15. 11. 2021).

ove skoro zaboravljene zvučne građe raznolike po svome sadržaju, nabavka, stručna obrada i uvrštavanje u fond.²⁷

Sljedeći korak u razvoju Zbirke jeste postupak digitalizacije njene građe. Stariji nosači zvuka vremenom fizički propadaju, a uređaji za reprodukciju zastarijevaju. Zato je najbolja zaštita analogne zvučne građe njeno preseljenje u digitalni oblik. Pozitivna iskustva razvijenih zemalja pokazuju da digitalizaciju ove specifične vrste građe treba provoditi prema nacionalnom programu digitalizacije, poštujući pritom zakonske propise o autorskom pravu i srodnim pravima. Poštivanje prava intelektualnog vlasništva od presudnog je značaja u procesu izgradnje digitalnih zbirki – od odluke o selekciji građe za digitalizaciju pa sve do načina zaštite građe, pristupa i mogućnosti njenog korištenja.

Nažalost, u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji sveobuhvatni nacionalni projekat digitalizacije muzičke građe. Postoje samo pojedinačni digitalizacijski projekti i značajne inicijative koje omogućavaju dostupnost ove građe široj javnosti. Digitalizacija muzičke građe kao proces zaštite kulturne baštine i njena dostupnost na nacionalnom i međunarodnom nivou unaprijedila bi naučnoistraživački rad jer posjeduje veliki informacijski potencijal. Digitalni sadržaji bili bi dostupni svim zainteresovanim korisnicima i na jedan novi način javnosti pokazali bogatstvo bh. kulturnog dobra koje posjeduje Muzička zbirka.

²⁷ Žanrovski raznolike patriotske pjesme nastajale u vremenu odbrane Bosne i Hercegovine predstavljaju još jedan bosanski fenomen. One su uticale na moral boraca Armije Bosne i Hercegovine, davale snagu stanovništvu u opkoljenom Sarajevu, Mostaru, Goraždu, Žepi, Srebrenici, Bihaću i drugim gradovima, bile utjeha hiljadama prognanih ljudi koji su ostali bez svojih domova, raseljeni širom svijeta. Sada su to već legendarne pjesme poput *Pisma prijatelju* u izvođenju Kemala Montena, *Grbavice* i pjesme *Ponesi zastavu* koje je pjevao Mladen Vojičić Tifa, *Dragoj mojoj BiH* koju su zajedno izveli grupa Drugi način i grupa izvođača, *Šehidskog rastanka* koji je pjevao Safet Isović, *Sva bol svijeta* u izvođenju Muhameda Fazlagića, *Vojnika sreće*, *Mostarske* i *Da se kući vratim* koje je napisao i otpjevao Dino Dervišhalidović, *Mladost moga Sarajeva* u izvođenju Zehre Deović, *Bašćaršijo ranjena* Ljubice Berak, *Zdravo, ma gdje bili heroji Mostara* koju je otpjevao Nazif Gljiva, *Sarajevo će biti, sve drugo će proći*, pjesma koju je za opkoljeno Sarajevo napisao Đorđe Balašević, a koju su otpjevali Davorin Popović, Ismeta Dervoz, Mladen Vojičić Tifa, Zlatan Fazlić, kao i mnoge druge pjesme.

Zaključak

U periodu od 70 godina postojanja Muzičke zbirke Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine izdvajaju se dva vremenska perioda. Prvi period je period od 1951. godine kada je Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine (kao i ostale nacionalne biblioteke bivše Jugoslavije) formirala svoju Muzičku zbirku u okviru Odjeljenja za rijetke knjige i rukopise, pa sve do 1992. godine, kada je u agresiji na Bosnu i Hercegovinu granatirana Vijećnica, u kojoj je nalazila Biblioteka. Tada je zajedno sa ostalim fondovima Biblioteke nestalo i vrijedno muzičko blago pohranjeno u Muzičkoj zbirci. Posebno je bila vrijedna velika kolekcija gramofonskih ploča. Drugi vremenski period je period obnove Muzičke zbirke od 1995. do 2021. godine. Period obnove još uvijek traje uz različite poteškoće.

Zbirka je podijeljena na tri zasebne cjeline: Muzikološku knjižnu zbirku, Notnu zbirku i Zvučnu zbirku. Na osnovu kataloga i analize Zbirke utvrđeno je postojanje bogate muzičke građe koja pripada nacionalnoj zbirci *Bosniaca*, ali i one koja je dio svjetskog muzičkog stvaralaštva. Pojedine publikacije čuvaju se kao rariteti.

Bibliografska obrada cjelokupne građe vrši se u okviru sistema COBISS.BH prema međunarodnim bibliografskim standardima i pretraživa je u elektronskom katalogu Biblioteke. U 2020. godini Muzička akademija u Sarajevu poklonila je Biblioteci veliku kolekciju gramofonskih ploča, pa je u toku bibliografska obrada ove građe. Na taj način javnosti se kvalitetno prezentuje sadržaj zvučnih zapisa.

U narednom periodu fond Muzičke zbirke Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine treba obogatiti novom muzičkom građom (posebno onom koja je dio nacionalne zbirke *Bosniaca*), bibliografski obraditi, učiniti dostupnim za korištenje i istraživanje i adekvatno zaštititi. Najbolja zaštita Zvučne zbirke jeste postupak digitalizacije prema nacionalnom programu uz poštivanje svih zakonskih propisa o autorskom pravu i srodnim pravima. Nažalost, u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji sveobuhvatni nacionalni projekat digitalizacije muzičke građe, već pojedinačni digitalizacijski projekti i značajne inicijative koje omogućavaju dostupnost ove građe široj javnosti.

Literatura

1. Bašović, Ljubinka. Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1945.-1975. Sarajevo: Svjetlost, 1977.
2. Blago Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine / pripremili Ismet Ovčina, Muamera Smajić, Nadina Grebović. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2010.
3. COBISS.BH. Dostupno na: <https://bh.cobiss.net/>.
4. Digitalizacija gramofonskih ploča na 78 obrtaja. Dostupno na: <https://www.nb.rs/collections/index.php?id=3632> (15. 9. 2021).
5. Durić, Rašid. Tradicionalna bosanska pjesma sevdalinka kao estetski, glazbeni i filološki fenomen. // Duh Bosne Sv. 13 (januar 2018), br. 1. Dostupno na: <http://www.spiritofbosnia.org/bs/volume-13-no-1-2018-january/the-traditional-bosnian-song-sevdalinka-as-an-aesthetical-musical-and-philological-phenomenon/> (15. 9. 2021).
6. Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34445> (27. 11. 2021).
7. Imamović, Damir. Sevdah: [muzičko putovanje kroz stoljeća]. Zenica: Vrijeme, 2016.
8. Ivković, Dragiša. Trideset i pet godina Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. // Bibliotekarstvo God. 27 (1980), str. 45-50.
9. Jugoton. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Jugoton> (21. 9. 2021).
10. Juričić, Vedrana; Sanja Vukasović-Rogač. Glazbene zbirke u narodnim knjižnicama. Rijeka: Naklada Benja, 1998.
11. Kreco, Vojo. Deset godina rada Narodne biblioteke NR BiH u Sarajevu. // Bilten Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine i Narodne biblioteke NR BiH. // God. 1 (1955), broj 4/5, str. 1-17.
12. Kuba, Ludvik. Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine. Sarajevo: Svjetlost, 1984.
13. Mihalić, Tatjana. Knjižnice i glazba: glazbena građa u kontekstu promjena formalne kataloške prakse. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske God. 59, br. 1/2 (2016), str. 353-373.
14. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine. // Službeni list BiH Br. 26 (1986).
15. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti. // Službeni list Republike Bosne i Hercegovine Br. 37 (1995). Dostupno na: <http://www.fmks.gov.ba/kultura/legislativa/fbih/36.pdf> (25. 12. 2021).